

ЕНЕС ХАЛИЛОВИЋ

ПОЕЗИЈА КВАНТУМИЗМА

Разговор водио Никола Живановић

Енес Халиловић, приповедач, романиста, песник и драмски писац, рођен је 5. марта 1977. у Новом Пазару. Објавио је књиге поезије: *Средње слово* (1995, 2016), *Блудни њари* (2000, 2017), *Листићи на води* (2007, 2008), *Песме из болести и здравља* (2011), *Зидови* (2014, 2015) и *Бангладеш* (2019). Збирке прича: *Поштомци одбијених писаца* (2004), *Кайларне њојаве* (2006) и *Чудна књижа* (2017, 2018). Дrame: *In vivo* (2004) и *Кемет* (2009, 2010). Романи: *Еј о води* (2012), *Ако дуго зледаш у њонор* (2016, 2017) и *Људи без зрובהа* (2020). Основао је књижевни часопис *Sent* и књижевни веб-часопис *Eskertann*. Превођен на 25 језика. Забележио је 172 народне загонетке, које је објавио са Елмом Халиловић у коауторској књизи *Загонетке* (2015). Добитник Златне значке за допринос култури, као и књижевних награда „Меша Селимовић”, „Бранко Миљковић”, „Ђура Јакшић”, „Ахмед Вали”, „Стеван Сремац”, „Златно слово”, а за уреднички рад у *Sent*-у добио је Награду „Сергије Лајковић”.

Никола Живановић: *Твоја нова књижа њесама сасијоји се од два дела, њоеме „Бангладеш” и „Манифестија квантумизма.” У њоеми „Бангладеш” карактеристични су бескрајни сиксови, фигури њонављања и уопштије форме које су карактеристичне за исшочну њоезију. Можеш ли нам рећи нешто о њоеишчким моделима које карактеристични у овој њоеми и њесницима који су ње њодсијакли.*

Енес Халиловић: Не могу се прецизно изјаснити. Песник је узимао речи говора и речи написане, обе врсте речи одзвањају у песнику који је, наравно, нешто и читао и гледао, и све то скупа живи у песнику. У ком песнику? У мени и у сваком песнику. А

понекад се сви песници понашају као један песник који се служи свим песничким моделима. Што се тиче песника који су ме подстакли, морам рећи да ме сви песници нису подстакли; подстакли су ме ритмови и то ритмови реченица. Песник је корито којим тече језик, тече и жубори. Много песника плута у рукавцима *Бангладеша*, јер та књига је анализа и синтеза целокупног светског песништва, али пре свега *Бангладеш* је језичка и смисаона смеша која постоји у мени, компресована. Као што рекосте, има два дела; дакле, то је књига двоточкаш.

Зашићо бац Бангладеш? Због њренасијањеносици, сиромасицива или због нечежа другог?

Багладеш јесте пренасељена држава, али оном ко је обигра биће јасно да и тигар има где да потрчи. Мислим да Бангладеш као држава није сиромашна држава. Неко је рекао да су деца наше највеће богатство, па и у Бангладешу су деца највеће богатство. Гроздови деце! Има сиромашних становника Бангладеша, има и енормно богатих. Та земља рађа. И дугме да бациш, плодом ће распукнути. Та земља ме подсетила на поезију. Има слив од седам стотина река, а површина мора је приближна површини копна. Мени то личи на реч, реч која се простире у физичком свету као звук или запис, али свака реч постоји и негде иза ума. Ходећи кроз Бангладеш мислио сам о Бангладешу, репортажно сам казивао о ономе што видим и мислио о корену те чаробне земље. Она је настала на основу бангла језика. Познато је то из недавне историје да је језик био повод настанка државе. Па има ли за песника важније државе од оне која је настала у језику, одржала се на језику и живи у језику?

Колико је „Манифесци кванциумизма” озбиљно њесничко вјерују, а колико још само једна занимљива њесничка игра? Одакле њоштреба да се њако нешцико најишце, и одакле њоштреба да се сцави у корице са њоемом каква је „Бангладеш”? Која је веза међу њима?

Нисам стручан да оценим шта је озбиљно у поезији или поред ње. Кад бих знао шта је неозбиљно, знао бих ваљда и шта је озбиљно. „Манифест квантумизма” јесте игра, можда и звучи као игра, контрапесма која иде уз песму. Основна песма се понаша као парерга према манифесту, а заправо је манифест настао као парерга; то су два замајца у ротацији; иако нематеријалан, учинак поезије носи тенденцију да ротира натраг у свест; то личи на момент импулса. Не знам могу ли тврдити како два слична кванта могу деловати ка

истој тачки истовремено, али могу тврдити како поезија и физика теже истој тачки истовремено. Размишљање о вертикалној узрочности наводи ме на помисао да кроз поједине тачке те вертикале пролазе праве које се могу посматрати као показатељи хоризонталне узрочности, у појединим стадијумима бића.

На једном месџу кажеш „треба ми ђесма без меџафоре”. Чини се да је џо била једна од џвојих основних џоеџичких намера још у ранијим књџама. Оно џџо већина џесника џосџиже меџафором, џи џокуџаваџ да џосџиџнеџ истџоријским или научним џодаџима, куриозџиџима, анеџдоџама.

Не треба прогнати метафору из песништва и из говора. Таман посла! Веома ценим песме без метафоре, јер их је врло мало, а међу њима је врло мало добрих. Постало је посебно мајсторство написати кратку песму без метафоре; нема много таквих песама. Песма без метафоре је артизам некакав, чудан, као када би кошаркашима рекли да шутирају искључиво слабијом руком, или када би шахистима наложили да не користе краљицу. Како човек савладава неку форму, он повећава себи напоре и захтеве; одузима адуте себи. Тако се понашају неки врхунски алпинисти када након што освоје све врхове преко осам хиљада метара крену поново на исте успоне, али без кисеоника из боце. Мајсторство тражи нове изазове.

На једном месџу џовориџ о џоме да исџа џесма зависно од конџексџа џосџаје џужбалиџа, брзалиџа џа усџаванка. Колико се сам служџи џом џехником у својим џесмама?

Нема на свету много таквих песама; али надам се да сам баш ја написао неколико таквих. То нису разнобојне песме него песме које имају функцију огледала.

Сџих „јесам ли књџа или држава” џовлачи разна џиџања. И књџа и држава имају неко усџројсџво. А џо усџројсџво је, макар у књџама, џодврџнуџо разуму. Има ли у џоме џаџионизма?

Једна реч има два одраза, књига и држава. То су два одраза у две форме. Као што рекох, једно открива друго. Архимедов закон важи за све флуиде, а откривен је код течности. А што се платонизма тиче, материјални свет није привид. Он постоји, али материјални свет није једини свет. Он није усамљени свет. Материјални свет је један свет међу световима, у смеши светова. Сваки квант на овом свету може бити на месту било ког другог кванта, све се

врти, путује, помера. Квантумистичка песма је потрага за квантовима. Збир постаје смеша.

Намеће се уџисак да њоема „Банџладеџ” није ни џисана да осџане у форми књиџе. Као да је срачунаџа за извођење на сцени или џред народом.

Банџладеџ је књига која не мора бити само књига. Може бити репортажа, монодрама, драма, филм, радио-драма, балет, опера, подлога за перформанс, предавање квантне физике у којем се срећу материја и значење, може бити семинар из историје језика, али и есеј новије политичке историје који подвлачи значај језика у међународним односима. Квантумизам у политичком смислу био би тумачење наизглед малих догађаја који постану велике историјске раскрснице; било је много кружића, али један кружић постаде нула. Ослођен на квантове, квантумизам укључује у себе и омаж као легитимно средство песничке фасцинације. Кроз аутоцитатност дао сам омаж једном древном песнику брзих стихова, други омаж јасно је назначен у „дебелом” руском презимену, али методом елиминације, а трећи омаж је дат кроз нову георгику обогаћену савременим агротехничким искуствима са уверењем да је стајско ђубриво на њиви и на ливади темељ економије, темељ пчеларства, ратарства, сточарства, наравно и лингвистике којој одан остаје само човек на земљи. *Банџладеџ* није налик мојим претходним песничким књигама. Мишљења сам да песник не треба целог живота да пише једну књигу. Знам, наравно, да песме са много стихова нису тако ревносно читане. Многе чувене песничке књиге, са много стихова, врло мало су читане. Читају се – не наискап, него зрно по зрно. Квант по квант. Опширност, како рече Титос Патрикиос, јесте непријатељ поезије, али додао бих – ако песник савлада тог непријатеља онда опширност постаје непријатељ слабом читаоцу поезије. Удаљава га од бедема песничког града. Песници су, увек кроз историју, били устремљени на песму, али неки међу нама устремљени су према песничким системима. Зуботехничар неком прави један зуб, а неком целу вилицу. Зависи без колико си зуба остао кад те живот ударио.

Осим исџочњачкоџ уџицаја, чини ми се да се осећа и нека веза са Волџом Виџменом, у џом неџосредном односу џрема чиџаоцу, у ослобађању од џесничких сџеџа и доџуџићању да се језик развије колико је џо џеснику моџуће.

Свет је превише сложен да бисмо га поделили на Исток и Запад у политичком или културном смислу. Свет се врти без ђудске

воље и нека га, нека иде Божјим законима. Постоје исток и запад у географији. Историја културе дуго је становала на истоку, али и поред реке Ориноко племе Јаномаме, које је до пре 80 година живело у неолиту, користило је реч *terra* за земљу. Значи да *terra* није само латинска реч него реч овог света. Ја слушавам жубор овог света. Ја се на речима одазивам речима. А Витмен? И он је једна од зараза коју је прележао сваки модерни песник. Он планету није делио према копнима! Не, он се обраћао многим народима и слушао њихов тутањ кроз историју.

Безброј је елемената, историјских периода, култура сачинило амалгам који „Бангладеш” јесће. Насупрот томе „Манифест квантумизма” се завршава речима: „Волео бих наћи само једну узрочну везу, радије него добити цело Персијско царство.” На којој онда позицији управо ти као песник остајеш, као неко поражен хаосом, или неко ко хаос превазилази, или се само нада да ће га превазићи, или ни толико?

Хвала на изреченој тврдњи. Ја сам морао бити и прикривен, јер не желим као песник да упаднем у замку тумачења свог дела, мада та замка свима нам је неизбежна, али ја, колико могу, околишим око ње. Свет на којем живим много сам волео, али добро је што га све мање волим. Како старим, гасе се у мени жеље да у далеке пределе путујем где нисам путовао. Ипак, желим ићи у пределе где сам путовао, ваљда да бих се тамо сећао онога што сам мислио кад сам баш тамо био. Живот наш указује нам се као представа коју, понекад, волимо изнова погледати. Ја, на овом свету, благодати ценим. Кап воде и корицу хлеба; лимунов смех и белину соде; мирис јагоде и ритам песме која тумара по човеку. На којој сам позицији? Ја сам песник. Ја трагам за трагачима који трагају за мном.